

DİVAN ŞAİRİNİN BENZETME DÜNYASINDA MISIR VE NİL*

*H. Dilek BATISLAM**

ÖZET

Divan şairlerinin zengin bir benzetme ve hayal dünyası vardır. Bu dünya içinde şairler çok çeşitli unsurlardan yararlanırlar. Söz konusu benzetme ve hayaller arasında coğrafya, ülkeler ve nehirler de önemli bir yer tutar.

Makalemizde 15-16. yüzyıllarda yaşamış farklı divan şairlerinin şiirlerinden seçilen örnek beyitler aracılığıyla divan şairlerinin Mısır ve Nil’le ilgili olarak şiirlerinde hangi benzetme ve hayal unsurlarını kullandıkları üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Nil, benzetme, Divan şairi.

NILE AND EGYPT IN THE WORLD OF ANALOGY OF DIVAN POETS

ABSTRACT

Divan poets have a rich world of analogy and imagery. In that world, poets utilize many elements, among which the geography, countries, rivers constitute an important position.

In this paper, I am going to investigate the elements of analogy on Egypt and Nile used in a collection of couplets by variety of divan poets lived in the 15th and the 16th centuries.

Keywords: Egypt, Nile, analogy, Divan Poet.

Divan şairlerinin çok çeşitli unsurlardan yararlandıkları benzetme ve hayal dünyası içinde coğrafya önemli bir yer tutar. Genellikle bu coğrafyanın sınırlı bir coğrafya olduğu ve şairin kendi yaşadığı coğrafyayı anlattığı örneklerle az rastlandığı, daha çok ortak malzemede bulunan coğrafyaya yer verildiği söylenir. Her ne kadar divan şairinin fazla değişmeyen, belirli hayal ve benzetme dünyası olduğu bilinse de bazen şairler farklı arayışlara yönelmiş, ilgi çekici hayal ve benzetme unsurları bulmaya çalışmışlardır.

Divan şairlerinin şiirlerinde sık yer verdikleri benzetme ve hayal unsurları arasında Mısır ve Nil de vardır. Yaptığımız taramalar sırasında özellikle çok sayıda örnekle karşılaştığımız 15-16. yüzyıl Divan şairlerinin şiirlerinden yola çıkarak Mısır ve Nil’le ilgili hangi benzetme ve hayallerden yararlandıklarını belirlemeye çalışacağız.

Arapça olan mısır kelimesine sözlüklerde çeşitli anlamlar verilmiştir. Bunlar: “Mısır ülkesi; Mısır’ın başkenti Kahire; memleket, ülke” dir. Mısır, Afrika kıtasının kuzeydoğusunda Nil nehri boyunca uzanır. Arapların verdiği isimle halkı Kıbtî diye bilinir. Arap yazarları bu ismin Hz. Nuh’un ahfadından olduğu rivayet edilen eski Mısır kralı Kıbt’ın adından geldiğini söylerler. Divan şiirinin coğrafyası içinde Mısır’dan çok söz edilir. Divan tahlillerinde de bu konuyla ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Mısır, özellikle Hz. Yusuf’un hayatında önemli bir yer tutması

* Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Uluslar Arası Türkiye-Mısır İlişkileri Sempozyumu’nda sunulan bildirinin makale haline getirilmiş şekli. (2-7 Kasım 2009 Mısır-Kahire).

* Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, elmek: dilekbatislam@gmail.com

nedeniyle Yusuf, Nil, Züleyha, Firavun, zindan ve sultan gibi unsurlarla birlikte Divan şiirinde sık anılır. Yusuf ile Züleyhâ'nın maceraları Mısır'da geçer. Hz. Yusuf'un güzelliğine telmihen sevgilinin yüzü Mısır'a kendisi de sultana benzetilir. Sevgilinin bulunduğu belde, şehir, köy, mahalle Mısır olarak tasavvur edilir. Bu durumda âşığın gözyaşları Nil gibi akar. Mısır, Kenan, Rum, Bağdat, Şam, Habeş vb. yerlerle birlikte ele alınır. Ortaçağda Mısır'da iyi şeker kamışı yetiştirildiği için şeker ve şeker kamışıyla ünlü olduğu vurgulanır. Mısır'da yapılan kılıçlar da eskiden değerli kabul edildiği için bu konuyla ilgili hatırlatmalara da yer verilir (Devellioğlu 1986, 767; TDEA 1986, C.6-327; Kurnaz 1987, 142; Pala 1989, 342-343; Sefercioğlu 1990, 71; Çavuşoğlu 2001, 84).

Mısır ülke ve memleket anlamıyla da kullanılarak çoğu zaman tevriye yapılır. Divanlarda Mısır'la ilgili olarak; “cihan mısır, dil mısır, diyâr-ı mısır, melahat mısır, mısır-ı belâgat, mısır-ı cemâl, mısır-ı çemen, mısır-ı hüsn, mısır-ı kıdem, mısır-ı vücûd, saadet mısır, sefir-i mısır” vb. ifadelerle çeşitli benzetmelere konu olan terkipler kullanılır (Pala 1989, 342-343; Sefercioğlu 1990, 71).

Mısır'la birlikte Nil de divan şiirinde sık söz konusu edilir. Nil Mısır'ın hayat kaynağı olarak bilinir ve ülkeyi baştan başa geçerek Akdeniz'e dökülür. Divan şiirinde Nil, Mısır için önemi, Mısır topraklarına sağladığı verimlilik, feyiz ve bereket sebebi olması, suyunun bolluğu, rengi, içinde timsahlar bulunması vb. nedenlerle söz konusu edilir. Nil'in Mısır'a şeref verdiği söylenir. Âşığın gözyaşları ve övülen kişilerin insafi çoklukları nedeniyle Nil nehrine benzetilir. Âşığın çektiği dert ve belâlar Nil'in timsahlarıdır. Nil, ayrıca Hz. Musa'yı da hatırlatır. Kimi zaman beden de bu nehre atılması gereken tabut olarak düşünülür. Farsça nîl kelimesi de çivitotu, mavi renk anlamlarıyla Divan şiirinde kullanılır (Kurnaz 1987, 142; Pala 1989, 391; Sefercioğlu 1990, 72; Tolasa 2001, 96).

Mısır ve Nil Divan şairlerinin şiirlerinde yukarıda belirtildiği gibi değişik yönleriyle beyit bütünlüğü içinde ele alınmıştır. Divan şairlerinin şiirlerinde sıklıkla Mısır ve Nil'le ilgili benzetme ve hayal unsurlarına yer vermeleri bu coğrafyaya verilen önemin de bir göstergesidir. Hatta bazı şairler sadece beyitlerinde değil şiirlerinin tamamında da Mısır'ı anlatmışlardır. Bu anlamda Karamanlı Aynî'nin “Mısır” redifli 7 beyitlik gazeli (Mermer 1997, 433) ile Ahmet Paşa'nın yine “Mısır” redifli 9 beyitlik gazeli (Tarlın 1992, 159) Divan şairlerinin Mısır'a olan ilgilerini göstermesi bakımından dikkat çekici örneklerdir. Her iki şair de Mısır gazellerinin tamamında Mısır ve Nil'in özelliklerinden, güzelliklerinden ve zenginliklerinden övgüyle söz ederler. Söz konusu gazeller dışında başka divan şairlerinin de Mısır'la ilgili izlenimlerini anlattıkları çeşitli nazım şekilleriyle yazılmış şiirleri vardır (Erdoğan 2009, 439-477).

15-16. yüzyıl Divan şairleri Ahmet Paşa, Necâtî, Mesihî, Usûlî, Karamanlı Aynî, Behiştî, Hayâlî, Bâkî ve Fuzûlî'nin şiirlerinden seçtiğimiz Mısır ve Nil'le ilgili örnek beyitleri anlam ilgilerini dikkate alarak aşağıda veriyoruz:

Didiler zülfünü vir Mısır ile Şâmı virelüm

Virmeyem bir kılın anun kamu mülk-i 'Aceme (Karamanlı Aynî D. 412/5-611)¹

“(Sevgilinin) Zülfünü ver, Mısır ile Şam'ı verelim dediler. Onun bir kılını bütün Acem ülkesine vermeyeyim” beytinde Aynî, sevgilinin kendisi için ne kadar değerli olduğunu anlatır. Onun zülfünü Mısır ve Şam'a değişmez.

Geh Mısır iklimlerin seyr itdürür geh Rum ilin

Geh 'Acem mülkin temâşâ kıldurur sevdâ garîb

(Necâtî D.26/2-162)

¹ Beyitlerden sonra verilen numaralar sırasıyla şiir, beyit ve sayfa numaraları olup verilen numaralar adı geçen divanların kaynakçada yer alan baskılarına aittir.

“Sevdâ garip (âşığı) bazen Mısır’a bazen Rum’a gönderir bazen de Acem ülkesini seyrettirir” diyerek Necâtî, “Âşığa ya tahammül ya sefer” sözünde olduğu gibi âşığın sevdâ yüzünden diyar diyar gezip dolaştığını, bu arada yolunun Mısır’dan da geçtiğini ifade eder.

İrişdi yine Yûsuf Mısır ilinden
Dil-i mahzûn-ı Ya’kûb oldı hurrem
(Karamanlı Aynî D. 47/13-244)

“Yine Yusuf Mısır ilinden ulaştı; Yakup’un hüzünlü gönlü hemen mutlu oldu” beytinde de Aynî, Yusuf’un Mısır’dan dönmesiyle babası Yakup’un üzüntüsünün sona erdiğini söyler. Beyitte Mısır, Yusuf’un yaşadığı yer olarak söz konusu edilmiş, Yusuf kıssasına telmih yapılmıştır.

Değme bir kalb ile bâzâr itnese ol sîm-ten
Yûsuf-ı Mısırî gibi altun değerdi ağırı
(Mesihî D.280/4-297)

“O gümüş tenli sevgili herhangi bir kalple alış veriş etmese Mısır’ın Yusuf’u gibi ağırlığı kadar altın ederdi” diyen Mesihî, sevgilinin güzelliğini Hz. Yusuf’la karşılaştırarak onun da Hz. Yusuf gibi ağırlığınca altın edeceğini söyler. Hz. Yusuf’un ağırlığınca altına satılmasına ve Mısır’da yaşamasına telmihte bulunur.

Ben hele şol denlüce bildüm ki hüsn içre o yâr
Göz terâzûsıyla Mısrun Yûsuf-ı Ken’ândur
(Mesihî D.52/3-148)

“Ben hele şu denli bildim ki güzellik içinde o sevgili göz terazisiyle Mısır’ın Kenanlı Yusuf’udur” beytinde de şair, yine gözüyle ölçüp tartarak sevgilinin güzelliğinin Hz. Yusuf’la kıyaslanabilecek durumda olduğunu anladığını söyler. Hz. Yusuf’un güzelliğini ve Mısır’da yaşadığını hatırlatır.

N’idem Mısır ilinün sultanlığını
Çü Yûsuf düşmişem Ken’ândan ayru
(Karamanlı Aynî D.400/3-602)

“Yusuf’un Kenan’dan ayrı düşmesi gibi ben de memleketimden ayrırım. Mısır’ın sultanlığını ne yapayım?” beytinde Aynî, “vatandan ayrı kaldıktan sonra Mısır sultanı olsam ne olur” diyerek, vatan hasretinin önemine dikkat çeker.

Cân-ı ‘azîzüm Yûsufî çâker n’ola olursa sen
Hüsn ü melâhat mülkinün Mısırında sultân olmışa
(Karamanlı Aynî D.424/3-620)

“Sen, yüz güzelliği ve güzellik ülkesinin Mısır’ında sultan olana (sevgiliye), aziz canımın Yusuf’u köle olursa ne olur?” beytinde de Aynî, sevgiliyi güzellik Mısır’ının sultanı kendisini de onun kölesi olan Yusuf’a benzetir. Bu benzetmeleri yaparken de Hz. Yusuf kıssasındaki Mısır-Aziz-Yusuf ile köle-sultan ilgilerinden yararlanır. Mesihî de aynı ilginin bir başka şekline;

Didüm itün gibi olam mı ki kûyunda ‘azîz
Didi bizi ko yûri var Mısıra sultân ol
(Mesihî D.148/4-212)

“Senin bulunduğun yerde (sevgilinin bulunduğu yerde) köpeğin gibi (rakip gibi) değerli, yüce olabilir miyim ki dedim. Sevgili de bizi bırak yürü git Mısır’a sultan ol dedi” beytinde yer verir. Ayrıca, bu beyitte Mısır-Sultan-Aziz ilgileriyle Hz. Yusuf kıssası hatırlatılır. Beytin başında müraca’a örneklerindeki gibi “dedim-dedi” kalıbının kullanıldığı görülür.

Her kimin bir sencileyin Yûsuf-ı Ken’ânı yok
Gönlü bir Mısır-ı fenâdır kim anın sultânı yok
(Usûlî D.62/1-158)

Turkish Studies

“Her kimin ki senin gibi Kenanlı Yusuf’u (Yusuf’a benzer sevgilisi) yok, onun gönlü sultanı olmayan bir yokluk ülkesi gibidir” beytinde şair, sevgilisi olmayan gönlü yokluk ülkesine benzetir. Bu benzetmeyi yaparken de Mısır-sultân-Yusuf-ı Ken’an ilgisinden yararlanır.

Gel berü lâyük seni gördüm ben ey Yûsuf-cemâl
Hûblar içre gönül Mısırına sultân olmaga
(Behiştî D. 443/2-471)

“Ey Yusuf gibi güzel yüzlü (sevgili) güzeller içinde gönül Mısır’ına sultan olmaya ben seni lâyük gördüm “diyen Behiştî de, sevgilisinin güzelliğini Hz. Yusuf’un güzelliğine benzetir ve onu gönlünün Mısır’ına sultan yapar. Fuzûlî ise,

Habsden Yûsuf çıkıp Sultân-ı Mısır olmuş kimi
Oldu açıp goncesin ârâyış-i gül-zâr gül
(Fuzûlî D.9/8-44)

“Yusuf hapisten çıkıp Mısır sultanı olmuş gibi, gül goncasını açıp gül bahçesinin süsü oldu” diyerek, gülün hapis olduğu goncanın içinden çıkarak açılmasıyla Hz. Yusuf’un hapisten çıkıp Mısır’a sultan olması arasında benzerlik ilişkisi kurar.

Âsitânın bana mesken kıldı ol Yûsuf-cemâl
Rûm şâhı bir kulun san Mısra sultân eyledi
(Hayâlî D.595/3-296)

“O Yusuf yüzlü (sevgili) eşliğini bana mesken etti. Sanki Rûm padişahı bir kulunu Mısır’a sultan etti” diyen Hayâlî, sevgilinin yüzünü Hz. Yusuf’a kendini de Rûm padişahının bir kuluna benzetir. Kul durumundayken sevgilinin eşğinde bulunmasına izin çıkmasıyla kendini Mısır’a sultan olmuş gibi gördüğünü anlatır. Kul-sultan tezadından yararlanır.

Mısır ilinün şekerleri cân tûtisin gûyâ m’ider
Dil ‘andelîb olur mı ya gülşende her nesrîn için
(Karamanlı Aynî D.386/3-591)

“Mısır’ın şekerleri can papağanını konuşturur mu? Gönül gül bahçesindeki her yaban gülü için bülbül olur mu?” diyen Karamanlı Aynî, Mısır-şeker ilgisinden yararlanır. Papağana benzettiği canın, Mısır şekerleriyle konuşup konuşmayacağını sorar. Bu arada papağanın şeker yedirilerek konuşturulmasına da telmihte bulunur. Gül-gülşen-bülbül; papağan-şeker-konuşma-Mısır kelimeleri aracılığıyla tenasüp ve telmih sanatlarına başvurur. Mısır’ın şekerleriyle ünlü olduğunu hatırlatır. Ahmet Paşa;

Lebin halâvetini benden işitenler eder
Hikâyet-i şekeristân-ı Mısrдан tevbe
(Ahmet Paşa D. 286/2-257)

“Benden dudağının tatlılığını işitenler Mısır’ın şekeristanının hikâyesine tövbe ederler” beytinde sevgilinin dudağının tatlılığıyla Mısır’ın şekeristanındaki şekerin tadını karşılaştırır. Sevgilinin dudağının tatlılığını mübalağalı bir şekilde över. Behiştî de;

Yûsuf-ı şîrîn-dehensin husrevâ didüm didi
Yok Behiştî Mısır-ı hüsnün bir şeker-güftâriyem
(Behiştî D. 324/5-406)

“Ey padişah (sevgili), şirin ağızlı Yusuf gibisin dedim, yok Behiştî ben güzellik ülkesinin şeker gibi bir tatlı sözlüsüyüm dedi” beytinde, Hüsrev ü Şîrîn hikayesine telmih yapar. Ayrıca Mısır-ı hüsn tamlamasında Mısır kelimesini, kelimenin hem ülke hem de Mısır ülkesi anlamlarını birlikte çağrıştıracak şekilde kullanır. Mısır-şeker ilgisinden yararlanır. Yusuf kıssasını da

Turkish Studies

hatırlatarak beytini zengin çağrışımlarla süsler. Beyitte I. Dizenin sonunda anlatıma karşılıklı konuşma özelliği veren “dedim-dedi” kalıbından da yararlanır.

Sîne mi yâ hod harîr-i hâm yâ kettân-ı Mısır
Kâkum-ı Rûsî mi yâ hod vâşak-ı Şîrvân mıdır
(Hayâlî D. 81-8)

“Sine mi yahut ham ipek ya da Mısır keteni mi? Rus kakumu mu yahut Şirvan vaşığı mıdır?” beytinde de Hayâlî, sevgilinin sinesini Mısır ketenine benzetir. Mısır’ın keteniyle ünlü olduğunu hatırlatır.

Mısır-ı hüsnün çeşm-i giryândan cüdâ lâzım degül
Muttasıldur Mısra çün kim dâ’imâ deryâ-yı Nîl
(Mesihî D.149/4-213)

“Güzellik ülkenin, ağlayan gözden uzak olması gerekmez. Çünkü daima Nil deryası Mısır’a ulaşır (kavuşur)” beytinde Mesihî, âşığın gözyaşlarını sevgilinin güzellik ülkesindeki Nil’e benzetir. “Nil nehri ile Mısır nasıl birbirinden ayrı düşünülemezse âşığın gözyaşıyla sevgilinin güzellik ülkesi de birbirinden uzak kalmaz” der.

Kâ’be yüzün fûrkatinden câmesin etmiş siyâh
Mısır kûyun hasretinden eşkini eyledi Nil
(Ahmet Paşa D.184/4-207)

“Kâbe (sevgilinin) yüzünden ayrı kaldığı için siyah elbise giymiş, Mısır da senin bulunduğun yere hasretinden dolayı gözyaşını Nil nehri yapmış” diyerek Ahmet Paşa, Kâbe’nin siyah örtüsünü ve Mısır’dan akan Nil’i Hüsn-i Ta’lil yaparak sevgilinin ayrılık ve hasretiyle açıklar. Hasretle dökülen gözyaşlarını Nil’e benzeterek mübalağa yapar.

Hayâl-i turrası çeşmimde raks urur sanasın
Ki baş götürüben oynaya Nil içinde neheng
(Ahmed Paşa D.150/2-190)

“Kakülünün hayali gözümde raks eder. Sanki Nil içindeki timsah başını hareket ettirip oynar” beytinde Ahmet Paşa, gözünün önünde hareket eden sevgilinin kakülünün hayalini, Nil nehri içinde oynayan timsaha benzetir. Nil nehrini ve bu nehirde timsah yaşadığını hatırlatır.

Tutdı etrâfın benefşe mülk-i Mısra döndi bâğ
Sandılar seyr eyleyenler Nîl tугyân eyledi
(Bâkî D.7/15-22)

“Bağ Mısır ülkesine döndü, etrafını menekşe tuttu. Seyredenler Nil coşup taşı sandılar” diyerek Bâkî, bağı Mısır’a, bağın etrafındaki menekşeleri de Nil nehrinin taşıdığı sularına benzetir.

Kıyâs eyler mi Nîl-i Mısra ol Yûsuf-likâ yaşum
Anun mikyâsı yokdur turmaz ol mâ dâ’imâ artar
(Bâkî D.64/2-139)

“O Yusuf yüzlü (sevgili) gözyaşımı Mısır’ın Nil’iyle kıyaslar mı? Onun ölçüsü yoktur o su durmaz daima artar” beytinde, sevgilinin âşığın gözyaşını Nil’le kıyaslaması istenmez. Âşık gözyaşının Nil’le kıyaslanamayacak kadar çok olduğunu ve durmadan aktığını söyler. Kendi gözyaşıyla Nil arasında çokluk açısından benzerlik ilişkisi kurar.

Bakmaz ol sultân-ı Mısır-ı hüsn hergiz hâlûme
Nîl-veş cûy-ı sirişküm turma tугyân itmede
(Bâkî D.414/5-356)

“O güzellik Mısır’ının (ülkesinin) sultanı asla hâlîme bakmaz. Nil nehri gibi gözyaşı ırmağım durmadan coşmaktadır” beytinde de şair, gözyaşı ırmağını Nil’e, sevgiliyi de güzellik Mısır’ının sultanına benzetir.

Turkish Studies

Secde kılmasın mı ol Yûsuf-cemâle mihr-ü-mâh
Kim melâhat Mısırının tahtında sultândır henüz
(Ahmet Paşa D. 119/3-176)

“O Yusuf yüzlüye ay ve güneş secde etmesin mi? Çünkü henüz güzellik ülkesinin tahtında sultandır” beytinde de ay ve güneşin kendisine secde ettiği Yusuf yüzlü sevgili “Melahat Mısır” nın sultanı olarak kabul edilmiştir. Beyitte Hz. Yusuf’un güzelliği, gördüğü rüyada ona secde kılan ay ve güneş ile Mısır’a sultan olması da hatırlatılmıştır.

Ol melâhat Mısırınun Yûsuf-cemâli şevkine
Seyl-i eşküm Nîl-veş günden güne efvân olur
(Bâkî D.142/2-190)

“O güzellik ülkesinin Yusuf yüzlüsünün coşkısına, gözyaşı selim Nil gibi günden güne artar” beytinde Mısır ülke anlamıyla kullanılmış, gözyaşı seli de Nil’e benzetilmiştir. Ayrıca sevgili Yusuf-cemal olarak nitelendirilerek Hz. Yusuf Kıssasına da telmih yapılmıştır.

Hâli Mısr-ı hüsnine sultân olupdur ey sabâ
Sâye-bân-ı zülfine degme ki sultân andadır
(Ahmet Paşa D. 42/6-139)

“Ey sabâ, beni güzellik ülkesine sultan olmuştur. Zülfünün gölgesine değme çünkü sultan ordadır” beytinde sevgilinin beni güzellik Mısır’daki sultana benzetilmiştir.

Mısr-ı hüsn içre ey şeh-i hûbân
Almaga vaslunı hazîne gerek
(Bâkî D.282/4-275)

“Ey güzeller padişahı (sevgili) güzellik ülkesi içinde sana ulaşmaya hazîne gerek” beytinde de şair, sevgiliyi güzellik ülkesindeki (Mısr-ı hüsn’deki) güzellerin padişahı olarak kabul eder. Ona kavuşmanın kolay olmayacağına dikkat çeker.

Kâkülü ucunda ol Yûsuf cemâlin her beni
Mısr-ı hüsn içinde san kim bir Habeştir dârda
(Hayâlî D.468/2-252)

“O Yusuf yüzlü sevgilinin kakülünün ucundaki her beni sanki güzellik ülkesinde dâr ağacına asılmış bir Habeş gibidir” beytinde de Mısır ülke anlamıyla yer almış, sevgilinin Hz. Yusuf gibi güzel olduğu, ona benzediği telmih yoluyla vurgulanmıştır.

Şâm-ı zülfünle gönül Mısr’ı harâb oldu deyü
Sana iletirdi kebûter haberi döne döne
(Necâtî D.472/3-360)

“Saçının karalığıyla gönül ülkesi harap oldu diye güvercin döne döne sana haberi iletirdi” beytinde gönül Mısır’a benzetilmiştir. Beyitte iki anlama gelecek şekilde kullanılan Şâm ve Mısır kelimeleri arasında ayrıca yer adı olmaları dolayısıyla da ilgi (tenasüp) vardır.

Mısr-ı dilde mâlik olsun nakd-i sabra ey azîz
Yûsufuna bir Züleyhâ-veş harîdar isteyen
(Hayâlî D.393/5-226)

“Ey Aziz, Yusuf’una Züleyhâ gibi alıcı isteyen gönül ülkesinde sabır nakdine sahip olsun” diyerek, Hayâlî de gönlü Mısır’a (ülkeye) benzetir. Aziz-Yusuf-Züleyha-Mısır kelimeleri aracılığıyla Yusuf u Züleyha hikâyesine telmih yapar.

Bahâr tâciri Mısr-ı çemen ganîlerine
Bıraktı Yûsuf-ı gül arz eyleyip gavgâ
(Fuzûlî D. 1/13-23)

Turkish Studies

“Bahar tâciri çimen ülkesinin zenginlerine gül Yusuf’unu sunup kavga bıraktı” diyerek Fuzûlî, çimenliği Mısır’a ve ülkeye benzetir. Gülü Yusuf’a, çimeni Mısır’a, baharı da tâcire benzeterek Hz. Yusuf’un Mısır’da köle olarak satılmasını da hatırlatır.

Çemen bezmine revnak vermeğe gül gonceden çıktı
Müzeyyen kılmak için Mısır’ı Yusuf çıktı zindandan
(Fuzûlî D.25/10-90)

“Çimen meclisine parlaklık vermeye gül goncadan çıktı. Bu durum Yusuf’un Mısır’ı güzelleştirmek için zindandan çıkması gibidir” diyerek şair, gülün goncadan çıkmasıyla Yusuf’un zindandan çıkarak Mısır’ı güzelleştirmesi arasında benzerlik ilişkisi kurar.

Şol kara hâlün zenahdânunda ey hûrşîd-had
Bir habeşdür Mısır zındânında mahbus-ı ebed
(Necâtî D.49/1-171)

“Ey güneş yanaklı, çene çukurundaki şu siyah benin Mısır zindanında ebediyen hapse mahkum olmuş bir Habeş’dir” beytinde de şair, Mısır zindanını hatırlatır.

Nefsin cefâlarından cân Yûsufuna gam yok
Olur Azîzi Mısırın çâh-ı belâda yatmaz
(Hayâlî D. 203/3-159)

“Can Yusuf’una nefsin eziyetlerinden gam yok. Mısır’ın Azizi olur, belâ kuyusunda yatmaz” beytinde şair, nefsin eziyetleri nedeniyle canın üzülmeye gerek olmadığını, sonuçta belâlardan kurtulabileceğini Yusuf kıssasına telmih yaparak anlatır. Yusuf’un bela kuyusunda kalmayıp Mısır’a Aziz olmasını hatırlatır.

Cân-ı azize Mısır-ı vücûdunda rûzigâr
Şerbet yerine sunduğu zehr-i fenâ imiş
(Ahmet Paşa D.29/1-7-89)

“Aziz cana vücut Mısır’ında feleğin sunduğu şerbet yerine yokluk zehiriymiş” beytinde de vücut Mısır’a benzetilmiştir.

Leblerünsüz fûrkatün Mısırında ey Yûsuf-cemâl
Zehr-i kâtilden beterdür şerbet-i şeker bana
(Behiştî D.27/3-240)

“Ey Yusuf yüzlü senin dudakların olmadan ayrılık Mısır’ında şeker şerbeti bana öldürücü zehirden beterdür” beytinde de ayrılık Mısır’ı benzetmesi yapılmıştır. Zehr-i kâtil-şerbet-i şeker tezadından yararlanılmış, Yusuf kıssasına telmihte bulunulmuştur. Beyitte ayrıca şeker-Mısır ilgisi de çağrıştırılmıştır.

SONUÇ

Örnek beyitlerden yola çıkarak, Divan şairlerinin şiirlerinde Mısır kelimesini, hem ülke hem de Mısır ülkesi anlamıyla kelimenin iki ayrı anlamını çağrıştırarak sıklıkla kullandıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca, beyitlerde Mısır-Hz. Yusuf ilgisinin ağır bastığı görülmektedir. Bilindiği gibi Yusuf kıssası kıssaların en güzeli olarak kabul edildiği için Divan şiirinde en çok sözü edilen kıssalardandır. Mısır, Hz. Yusuf’un köle olarak satıldığı, hayatını geçirdiği yer olması nedeniyle beyitlere konu olmuştur. Yine Yusuf kıssasıyla bağlantılı olarak Hz. Yusuf’un Mısır’a sultan, yönetici olmasıyla ilgili Mısır-sultan ya da Hz. Yusuf’un zindana atılmasını hatırlatan Mısır-zindan ilgisi üzerine kurulmuş beyitler de vardır. Divan şairleri ayrıca Mısır’ın eskiden keteni ve şekerini ile ünlü olduğunu da beyitlerinde telmih konusu yapmışlardır. Bazı beyitlerde somutlaştırma ve benzetme amacıyla “mısır-ı hüsn, mısır-ı dil, mısır-ı fenâ ya da gönül mısır, firkat mısır, melahat

Turkish Studies

mısır” vb. tamlamalarda Mısır’a yer verilmiştir.

Nil ise, Divan şairlerinin şiirlerinde daha çok suyunun çokluğu, bolluğu ve zaman zaman taşması vb. özellikleri nedeniyle âşığın gözyaşının fazlalığını mübalağalı bir şekilde ifade etmekte kullanılmıştır. Nil nehrinde timsahların bulunması da çeşitli benzetme ya da telmihlere konu olmuştur.

15-16. yüzyıl Divan şairleri; Karamanlı Aynî, Mesîhî, Usûlî, Ahmet Paşa, Necâtî, Behiştî, Bâkî, Hayâlî ve Fuzûlî’nin Divanlarından seçtiğimiz örnek beyitlerden de anlaşılacağı gibi, Divan şairlerinin şiirlerinde Mısır ve Nil’le ilgili çeşitli benzetme ve hayal unsurlarına sıklıkla yer vermeleri bu coğrafyaya önem verildiğinin ve ilgi duyulduğunun bir göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Paşa Divanı*, (1992), (hzl. Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay. Ankara.
- Bâkî Divanı* (Tenkitli Basım), (1994), (hzl. Sabahattin Küçük), AKDITYK. TDK. Yay. Ankara.
- Behiştî Divanı*, (2000), (hzl. Yaşar Aydemir), MEB. Yay. Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU Mehmed, (2001), *Necati Bey Divanı’nın Tahlili*, Kitabevi Yay., İstanbul.
- DEVELLİOĞLU Ferit, (1986), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 7. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara.
- ERDOĞAN Mustafa, (2009), “Osmanlı Şairlerinin Mısır İzlenimleri”, *Turkish Studies, Türkoloji Araştırmaları, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2, Winter 2009, p. 439-477.
- Fuzûlî Divanı*, (1990), (hzl. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Akçağ Yay., Ankara.
- Hayâlî Divanı*, (1992), (hzl. Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay., Ankara.
- Karamanlı Aynî Divanı*, (1997), (hzl. Ahmet Mermer), Akçağ Yay., Ankara.
- KURNAZ Cemal, (1987), *Hayali Bey Dîvânı (Tahlili)*, KTB Yay., Ankara.
- Mesîhî Divanı*, (1995), (hzl. Mine Mengi), AKDITYK., AKM. Yay., Ankara.
- Necâtî Divanı*, (1992), (hzl. Ali Nihat Tarlan), Akçağ Yay. Ankara.
- ONAY Ahmet Talât, (1992), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (hzl. Cemâl Kurnaz), TDV. Yay., Ankara.
- PALA İskender, (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, C.1-2, Akçağ Yay., Ankara.
- SEFERCİOĞLU Nejat, (1990), *Nev’i Divanı Tahlili*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- TOLASA Harun, (2001), *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, 2. Baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (TDEA), (1986), “Mısır”, mad. C.6, Dergâh Yay., İstanbul., s.327.
- Usulî Divanı*, (1990), (hzl. Mustafa İsen), Akçağ Yay., Ankara.